

NAXÇIVAN: bu torpağın bu günü də, dünəni də qürur doğurur

Adətən, təyyarədə gətdiyim yer, ölkə haqqında fikrə dalır, bir də səfər programını düşünürəm. Naxçıvana səfər zamanı da adətənə xilaf çıxmadım. Tanrı bu qədim diyarı sanki qürur, öyünç, qəhrəmanlıq rəmzi kimi yaradıb. Tarixin müxtəlif dövrləri canlanır yaddaşmda.

Naxçıvan ərazisi ən qədim insan məskənlərindən biri olsa da, yazılı mənbələr antik və orta əsr tarixi və coğrafiyasına məxsusdur. Şəhər haqqında ilk yazılı məlumatı yəhudi tarixçisi və sərkərdəsi İosif Flavii və yunan coğrafiyasını Klavdi Ptolemey vermişlər. Ptolemeyin "Coğrafiya" əsərində şəhərin adı Naksuana kimi göstərilir.

Eramızdan əvvəl IX-VI əsrlərdə Naxçıvan Manna və Midiyanın, VI əsrin ortalarında Əhəmənilərin, IV əsrdən I əsrin ortalarına qədər Kiçik Midiyanın – Atropatənənin, bizim eramın I əsrindən Qafqaz Albaniyasının tərkibinə daxil olmuşdur.

Sasanilər dövründə Naxçıvan hərbi-strateji mərkəz kimi sürətlə inkişaf etmişdir. Həmin dövrdə Naxçıvanda gülmüş pul zərb olunurdu. 654-cü ildə Naxçıvan Ərəb xilafəti tərəfindən tutulur. İki il sonra Naxçıvan qalası yaxınlığında xilafət və Bizans qoşunları arasında ağır döyüşlərdən sonra Naxçıvan Bizansa qarşı mübarizədə güclü hərbi-inzibati mərkəzə çevrilir.

IX-X əsrlərdə Sacilər, Salarilər və Rəvvadilərin tərkibində olan Naxçıvanda X əsrin sonunda Naxçıvan-şahlıq feodal dövləti yaranır.

Rəvvadilər dövlətinin hakimiyyətinə son qoyan səlcuq sultanı Alp Arslan XI əsrin əvvəllərində Naxçıvanı ələ keçirir.

XII əsrin ortalarında Azərbaycan Atabəylər dövlətinin paytaxtı olan Naxçıvan 1221-ci ildə monqolların, 1225-ci ildə Xarəzm Məhəmmədin oğlu Cəlaləddinin, 1230-cu illərdə Qızıl Ordanın hücumlarına məruz qalır, 1257-ci ildən Hülakilər dövlətinin tərkibinə daxil olur.

Bu torpaq, onun zəngin sərvətləri əhəmrubə kimi yadelliləri özünə cəlb edirdi. Ağır döyüşlər, qətl-qarət əhalini gücdən salıb bu gözəl diyarı tənəzzülə sürükləyərdə, Naxçıvanın müqavimət əzmini qırmaq mümkün olmurdur. Naxçıvanlıların 1387-1401-ci illərdə 14 il ərzində Əmir Teymurun qoşunlarına "Əlinə Qalası"nda qəhrəmanlıqla müqavimət göstərməsi bu fikir bir daha təsdiq edir.

...Stüardessanın səsi düşüncələrdən ayırır bizi, təyyarə hava limanına enməyə başlayır. İlluminatordan Naxçıvanın sort, gözəl və əzəmətli təbiətinə baxıram, qəlbim qürur hissi ilə dolur. Bir fikir hakim kəsilir bütün varlığıma: bura qəhrəmanlar yurtdur, bura müqəddəs torpaqdır, bu torpağa ayaq basmadan əvvəl hər kəs silkinib, bəd fikir və duyğulardan xilas olmalı, pak, ülvi, arzu və diləklərə köklənməlidir.

Ümummilli liderin abidasını və muzeyi ziyarət

Bu gün ölkəmizdə hamıya yaxşı bəllidir ki, Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğuna gedən yolun əsası 1969-cu ildə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin respublikanın rəhbəri seçilməsindən sonra qoyulub. Ulu öndər Azərbaycanın tarəqqi və inkişaf yolunu müdrikliklə müəyyənləşdirmiş, müstəqil dövlətçiliyimizin konseptual

ifadəliliyi və gözəlliyi ilə xüsusi fərqlənir. Heykəltarş xalqımızın ümummilli lideri, böyük dövlət xadimi Heydər Əliyevin məğrur və bitkin obrazını böyük məharətlə yaradıb. Abidənin hündürlüyü postamentlə birlikdə 10 metrdir.

Heydər Əliyev Muzeyi 1976-cı ildə Şərq və Qərb memarlığının sintezi əsasında inşa edilmiş binada yerləşir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talibovun 16 fevral 1999-cu il tarixli sərəncamına əsasən yaradılmışdır.

Muzeyin binası və qarşısında ki meydan 2005 – 2006-cı illərdə yenidən qurularaq əsaslı təmir edilib və monumental xatirə ansamblına çevrilmişdir. Binanın mərkəzi hissəsinin arxitekturasında, fəsadı və pəncərə boşluğundakı şəbəkələrdə Qədim Şərq və Əcəmi Naxçıvanı

türbəsi, Açıq Səma Altında Muzey Kompleksi, Naxçıvanqala, Nuh peyğəmbərin türbəsi, Biznes Mərkəzi, Avtomobil zavodu, "Əshabi-Kəhf ziyarətgahı" Dini-Mədəni Abidə Kompleksi və Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi ilə tanış olduq.

Naxçıvan Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi

Duzdağ Müalicə Kompleksi, sözüün həqiqi mənasında, əsl möcüzədir. Bəziləri bu kompleksin duz mağaralarında yaradıldığını qeyd edirlər. Amma bu, mağara deyil, uzun illərdən bəri duz çıxarılan şaxtaldır. Süfrələrimizin bəzəyi, yeməklərimizə təkrarsız dad verən Naxçıvan duzu...

Yaxşı yadımdadır, bu duzu bədnam qonşularımız Naxçıvandan daşıyıb, İrəvanda emal edib qablaşdırıb, sonra da İrəvan duzu adı ilə müxtəlif ölkələrə satırdılar. Bu gün o duza həsrət qalıb nankorlar. Səhədin o tayına bir qorxu hissi hakim kəsilib. Səhər qarşısında qorxu hissi uşağdan böyüyə kimi hamını girincə edib, dərdə salıb. İmkən olan tərki edib qaçır Ermanistandan. Əkdiklərinin biçmək zamanı yetişib, haqqın cəzası ağır olur...

Hesablamalara görə, Duzdağın ehtiyatları 90 milyon tondan çoxdur. Buradan çıxarılan duz təkcə yüksək keyfiyyəti ilə deyil, həm də unikal şofaverici, müalicəvi xüsusiyyətinə görə fərqlənir. Yer səthindən 110 metr dərinlikdə yerləşən müalicə kompleksində şaxtanın uzunluğu 300 metrəndən artıqdır.

Duz şaxtası şəraitində tonəffüs orqanları xəstəliklərinin, o cümlədən bronxial astmanın müalicəsinin mümkün olduğu 40-cü illərdə məlumdur. Mikroqlimində natrium və xlor ionlarının üstünlük təşkil etdiyi duz şaxtalarında müalicə müəssisəsi Polşanın Krakov şəhərində 1968-ci ildən, Ukraynanın Ujqurod şəhəri yaxınlığındakı Solotvino qəsəbəsində 1972-ci ildən fəaliyyət göstərir.

Bu qədim diyarın hər qarışında insani heyvələndirən möcüzələrlə rastlaşırsan. Bənzərsiz gözəlliyə malik əzəmətli dağlar, zirvəsinə yalnız qartalların qona biləcəyi yalçın qayalar dünyaya meydan oxuyur sanki... Nələr baş verib burada, kimlər keçib bu yerlərdən, vərəq-vərəq o tarixi izləmək, canlandırmaq çətinəndə də çətinəndir bu gün. Zaman aldı, yer gizlədi. Bu günün o tayında, minilliklərin arasında sirləşən bir tarix yatır...

Batmaqda olan Günəşin zərrin şofəqləri fonunda daha vüqarlı, daha əzəmətli görünür Naxçıvan təbiəti. Adama elə gəlir ki, bir az da maşın sürətlə getsə, dağdan aşmaqda olan Günəşə çatıb, ondan ayrılmaqdan yoluma davam edə bilərəm.

Gündüzlə gecənin mübarizəsi ikincinin xeyrinə yekunlaşmaqdadır. Əslində bu, mübarizə deyil, kainatın əzəli nizamıdır, sadəcə təhvil-təslimdir. Gündüz yerini gecəyə verir,

sabah yenidən qayıdacaq. Kainat yaranandan bəri bu qayda beləcə davam edir.

Axşamın ala-toranında Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzinə çatırıq. Bir neçə ay əvvəl burada olsam da, maraqlı yəni bütünlük mənə, heç nəyi gözəndən qaçırmaq istəmirəm. Duzdağ bu gün bizim nəzərimizdə yüksək keyfiyyətli duz mədəni, minlərlə xəstənin pənah yeri, şəfa ocağıdır. Yox, Duzdağ həm də tariximizin, mədəniyyətimizin bir parçasıdır, dünənimizə işıq tutan möcüzələr məkanıdır.

1870-ci illərdə mühəndis Koşkul və Bayer Duzdağ ərazisindən daş baltalar tapmışlar. Həmin baltalar hazırda Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyində, Tiflis və Sankt-Peterburq muzeylərində saxlanılır.

İnsanların mədəni-tarixi inkişafında mühüm mərhələ olan Daş dövründə əsas əmək alətləri və silah

duz ticarətinə dair maraqlı faktlar öz əksini tapıb. Rusiya Coğrafiya Cəmiyyətinin Qafqaz şöbəsinin 1854-cü ildə təşkil etdiyi müzakirələrdə də Naxçıvanda duz mədənlərinin fəaliyyətinə ciddi diqqət yetirilməklə yanaşı, ümumiyyətlə şəhərin formalaşmasında bu mədənlərin təsirinə də xüsusi yer ayrılıb.

Duzdağ yatağında şaxtalar maili qazma üsulu ilə işlənilir, duz qazma-partlatma yolu ilə çıxarılıb. 1927-ci ildən ötən əsrin sonunadək duz sənaye üsulu ilə çıxarılısa da, avadanlıq müasir tələblərə cavab vermədiyindən məhsuldarlığı aşağı olub. Hazırda istehsal səhrləri müasir avadanlıqla təchiz edilib, konveyer xətti tətbiq olunub. Məhsulun keyfiyyəti bütün tələblərə cavab verən laboratoriyada yoxlanılır. Duz kristal və üyüdülmüş halda istehlakçılara

Naxçıvanlılar bildirirlər ki, Tanrı Duzdağı təkcə duzla yeməklərimizə dad-tam vermək üçün yaratmayıb. Duzdağ həm də şəfa ocağıdır, nadir sağlamlıq mərkəzidir. Dünyanın ən məşhur klinikalarında, tibb müəssisələrində adlı-sanlı həkimlərin müalicə edə bilmədiyi minlərlə xəstə məhz Naxçıvan Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzinə gəldikdən sonra sağalıb, normal həyata qayıdıb.

Dünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına görə, planetin əhalisinin təqribən 10 faizə allergik xəstəliklərdən əziyyət çəkir. Bir çox xəstəliklərin, o cümlədən bronxial astmanın duz şaxtasında müalicəsi (sploterapiya) yüksək nəticə verir, xəstələr qısa müddət ərzində sağlamlığına qovuşur.

Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzinin baş həkimi Zülfiyyə Həsənova söhbət zamanı bildirir ki, bu tip müalicə ocaqları arasında Naxçıvan Duzdağı ilə müqayisə olunacaq ikinci bir kompleks yoxdur. Məsələn, Ukraynada saxta 206 metr dərinlikdə yerləşir və xəstələri yerin altına liflə endirirlər. Bu səbəbdən xəstələrin təzyiqi birdən-birə dəyişir və hali pisləşir. Üstəgəl, Ukraynadakı şaxtalar da metan qazının toplanması həm partlayış təhlükəsi yaradır, həm də xəstələrin səhhətinə pis təsir göstərir. Orada rütubətin də çox olduğunu nəzərə alsaq, müalicənin effektivindən danışmağa dəyməz.

Naxçıvanda işə şaxta horizontal olduğuna görə müalicə kompleksinə giriş yerin səthindədir, xəstələr şaxtanın içərisinə doğru özləri yeriyərək gedirlər, rütubət normaldır, temperatur rejimi də nəzarətə saxlanılır.

Kompleksin yeraltı şöbəsində ən müasir tələblərə uyğun palatalar yaradılmış, müasir avadanlıq və ləvazimatla təchiz olunmuşdur. Enerji kəsilərsə, ehtiyat enerji sistemi avtomatik işə düşdüyündən kompleksin fəaliyyəti normal axarda davam edir. Oksigen və duz mineralı ilə zəngin hava bronxial astma və bu kimi

kimi daş alətlərdən istifadə olunmuşdur. Daş dövrü üç hissəyə bölünür. Deməli, həmin baltalar Paleolit, Mezolit və ya Neolit dövrünə aiddir, başqa sözlə, bu baltaların yaşı 1,5 milyon ilə yaxındır.

1879-cu ildə Duzdağda arxeoloji kəşfiyyat aparın Polyakov da buradan xeyli daş alət tapmışdır. 1967-ci ildə mədəndə baş verən uçqun zamanı aşkar edilən daş çəkiçlərdən birinin ağırlığı 30 kiloqrama yaxındır.

Naxçıvanın şəhər kimi yaşının 5000 ildən artıq olması mübahisəsizdir. Təbii ki, Duzdağ mədənlərindən duzun çıxarılması bundan daha əvvələ, bəlkə də, ibtidai icma dövrünə gedib çıxır. Sonralar bu duz Böyük İpək Yolu üzərində mühüm mərkəzlərdən biri olan Naxçı-

vandan dünyanın neçə-neçə ölkəsinə aparılmış, zaman keçdikcə böyük şöhrət qazanmışdır.

Vasili Nikiforoviç Qırıqorəv (1803-1876) tərəfindən hazırlanmış və 1833-cü ildə Sankt-Peterburqda çap olunmuş "Naxçıvan əyalətinin statistik təsviri" kitabında Naxçıvanda

çatdırılır. Naxçıvan Filiz İdarəsi tərəfindən istehsal olunmuş xörək duzunun keyfiyyətinə bələd olmaq üçün təkcə bir fakta diqqət yetirmək kifayətdir: Naxçıvan duzu Madrid şəhərində nüfuzlu beynəlxalq sərgidə keyfiyyət göstəricilərinə görə qızıl medalla layiq görülüb.

xroniki xəstəliklərin müalicəsində əvəzəlməzdir.

Uşaqlar 12-15, böyüklər 14-18 gün ərzində burada sağlamlıqlarına qovuşub evlərinə qayıdırlar. Mərkəz il ərzində minlərlə xəstəyə tibbi xidmət göstərmək imkanına malikdir. Xəstəxananın yerləşdiyi ərazi yüksək ekoloji təmizliyə malikdir.

Müalicə kompleksindən 2 kilometr məsafədə yerləşən "Duzdağ" oteli ən yüksək standartlara cavab verir. Oteldə qiymətlərin xeyli aşağı olması başqa ölkələrdən müalicə almağa gələn üçün çox sərfəlidir.

Yer səthindən 110 metr dərinlikdə, 9 işlənməmiş ştrixdə yerləşən bu nadir müalicə kompleksini təkcə respublikamızda deyil, uzaq-yaxın ölkələrdə də böyük şöhrət qazanmışdır. Ötən il Rusiya, Qazaxıstan, Türkiyə, Gürcüstan, İran, Ukrayna, Litva, Kanada və digər ölkələrdən gələn xəstələr də Naxçıvan Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzində müalicə kursu keçmişlər.

(ardı var)

Hasan HƏSƏNOV,
"Xalq qəzeti" nin baş redaktoru